
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 159.9:37.015.3.811.1

О. Ф. ВОЛОБУЄВА,

доктор психологічних наук, професор, начальник факультету іноземних мов і гуманітарних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УСВІДОМЛЕНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ЗАСОБУ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Статтю присвячено вивченню проблеми місця та ролі свідомості майбутніх фахівців при опануванні іноземної мови для професійного спілкування. Проаналізовано особливості взаємодії індивідів у системі “свідомий викладач – свідомий суб’єкт навчання”. Висвітлено шляхи забезпечення усвідомленого ставлення майбутніх фахівців до вивчення іноземної мови.

Ключові слова: усвідомлене ставлення, майбутній фахівець, вивчення іноземної мови, професійне спілкування.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Актуальність проблеми навчання іноземної мови для професійного спілкування у наш час обумовлена потребами розвитку сучасного суспільства: соціально-економічні, культурні, міжнародні зв’язки нашої країни суттєво впливають на всю систему лінгвістичної освіти, що, в свою чергу, потребує підвищення якості навчання іноземних мов у навчальних закладах.

Сьогодні навчання іншомовного професійного спілкування повинне не просто озброювати майбутніх фахівців певною сумою іншомовних

знань і умінь, а й сприяти особистісному характеру майбутніх фахівців. Адекватне володіння іноземною мовою є одним з головних компонентів професіоналізму сучасного фахівця. Саме тому важливим завданням викладачів іноземної мови вищого навчального закладу (ВНЗ) є формування у майбутнього фахівця іншомовної комунікативної компетентності. Успішне вирішення цього завдання є передумовою формування не тільки іншомовних діяльнісних умінь, а й формування сучасної мовної особистості, яка здатна ефективно здійснювати міжкультурну комунікацію і гідно представляти Україну, спілкуючись іноземною мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Аналіз наукових джерел з проблематики дослідження свідчить про те, що питання забезпечення свідомого ставлення до вивчення іноземної мови в системі професійної освіти не є новим. Метод усвідомленого ставлення до навчання іноземної мови в умовах ВНЗ запропонував у 60-ті роки минулого століття відомий радянський психолог і методист Б. В. Беляєв. Саме він ретельно проаналізував та обґрунтував особливості навчання іноземної мови з точки зору психології навчання. На думку вченого, при навчанні іноземної мови важливе значення має усвідомлення членами навчальної групи мовних форм, які необхідні для спілкування. Лінгвістична концепція цього методу базується на ідеях Л. В. Щерби (1974). Відповідно до цього підходу ведуть мову про три цілі навчання (практичну, загальноосвітню, виховну), три об'єкти навчання (мова, мовлення, мовленнєва діяльність). Щодо спрямованості навчальних занять, то важливо зазначити, що при використанні цього підходу передбачено найбільшу увагу звертати на оволодіння засобами та діяльністю спілкування. Психологічне обґрунтування концепції усвідомлено-практичного методу навчання іноземної мови в умовах ВНЗ здійснено з позиції теорії діяльності (Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв), відповідно до якої діяльність – це система, яка характеризується вмотивованістю, цілеспрямованістю та ієрархічністю.

Окрім Б. В. Беляєва, проблематику навчання іншомовної мовленнєвої діяльності та особливості свідомого засвоєння мовленнєвих операцій із подальшою їх автоматизацією на засадах теорії діяльності вивчали

І. О. Зимня та О. О. Леонт'єв. Варто згадати й про те, що теорія поетапного розвитку розумових дій П. Я. Гальперіна також значно вплинула на психологічне обґрунтування методу усвідомленого ставлення до вивчення іноземної мови. Серед основних методичних положень методу усвідомленого ставлення до вивчення іноземної мови слід назвати такі: 1) паралельне оволодіння всіма видами іншомовної мовленнєвої діяльності (аудіюванням, говорінням, читанням та письмом); 2) організація навчання в послідовності – від набуття знань до мовленнєвих навиків і умінь; 3) усвідомлення мовних фактів відповідно до їх засвоєння та способів використання у мовленнєвому спілкуванні; 4) розмежування навчального матеріалу на активний та пасивний і його диференційоване засвоєння через виконання спеціальних вправ (мовних та мовленнєвих). Метою цього методу є практичне володіння іноземною мовою саме через усвідомлення структури мови. Метод усвідомленого ставлення до вивчення іноземної мови вважають найбільш оптимальним для навчання майбутніх філологів, для яких іноземна мова є не тільки засобом спілкування, але й засобом професійної діяльності.

У цьому контексті слід згадати про вітчизняних українських дослідниць Т. Ярош, Т. Савчук, З. М. Сушко, Ж. М. Бобир, які вивчали особливості комунікативно-когнітивного підходу до викладання іноземної мови професійного спрямування у ВНЗ [13], а також І. Б. Каменську, яка досліджувала особливості навчання іншомовної професійної взаємодії у лінгводидактичній комунікативно-когнітивній парадигмі [3].

Особливий інтерес для нас також становить дослідження російської вченої Т. Г. Кам'янової, яка у своїй праці “Успішна англійська. Системний підхід до вивчення іноземної мови” (2008) розглядає вивчення іноземної мови з урахуванням глибинних зв'язків і закономірностей, здійснює багатогранний аналіз навчання іноземної мови на засадах системного підходу, враховуючи лінгвістичні, психологічні, соціологічні та психофізіологічні аспекти [4].

Британські дослідники R. B. Goodman and D. Lewin також звертають увагу на важливість усвідомленого навчання іноземної мови. Вони радять суб'єктам навчання намагатися усвідомлювати силу слова: “Завжди “три-

май" очі та вуха у стані готовності. Слухай та читай творчо. Якщо можна, під рукою завжди тримай словник" [15, с. 17]. У свою чергу М. Вугате стверджує, що однією із основних проблем у навчанні іноземної мови є підготовка тих, хто вивчає мову, до її усвідомленого використання. Дослідник також зазначає, що від того, наскільки викладачі розумітимуть (усвідомлюватимуть) цілі навчання, залежатиме, яким чином цю підготовку буде проведено, і чи буде вона успішною [14, с. 3].

Незважаючи на значну кількість наукових праць з проблематики методу усвідомленого ставлення до вивчення іноземної мови, питання підвищення ефективності навчання професійного іншомовного спілкування майбутніх фахівців потребує подальшого дослідження. Особливо це стосується проблеми місця та ролі свідомості суб'єктів навчання при опануванні мови. Урахування викладачами особливостей методу усвідомленого ставлення до вивчення іноземної мови для професійного спілкування, а також особливостей процесів породження мовлення, розвитку інтелекту (інтелектуальних або розумових здібностей) та пам'яті дасть можливість значно підвищити ефективність навчання іноземної мови.

З огляду на це **метою статті** є вивчення шляхів забезпечення усвідомленого ставлення суб'єктів навчання до вивчення іноземної мови для професійного спілкування, який ґрунтується на засадах одночасного розвитку всіх чотирьох видів іншомовної мовленнєвої діяльності, зокрема аудіювання (сприйняття іноземної мови на слух), говоріння (тобто продукування усного мовлення), читання (розуміння писемного мовлення) та письма (продукування писемного мовлення) в системі "свідомий викладач та свідомий суб'єкт навчання". Усі зазначені види мовленнєвої діяльності є складовими іншомовної комунікативної компетентності, тобто здатності вільно спілкуватися іноземною мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. При дослідженні проблем забезпечення усвідомленого ставлення суб'єктів навчання до вивчення іноземної мови як засобу професійного спілкування для нас, перш-за все, першочерговим є розгляд терміна "свідомість" із урахуванням того, що через свою багатоплановість це поняття є предметом вивчення багатьох наук, зокрема філософії, логіки, соціології, психології, етнографії, лінгвістики, психолінгвістики, нейрофізіології та інших.

Розглянемо спочатку значення цього терміна з точки зору філософії. Для філософії головним є питання відношення свідомості до буття. Так, наприклад, у філософському енциклопедичному словнику (у редакції Л. Ф. Ільчова, П. М. Федосеєва, С. М. Ковалева, В. Г. Панова) свідомість потрактовано як одне з основних понять філософії, психології і соціології, що позначає найвищий рівень психічної активності людини як соціальної істоти. Ця активність полягає в тому, що відображення реальності у чуттєвих і мисленневих образах передує практичним діям людини, надаючи їм цілеспрямованого характеру [10, с. 622].

Відповідно до філософського енциклопедичного словника за редакцією В. І. Шинкарука, “свідомість – це специфічний вияв духовної життєдіяльності людини, пов’язаний із пізнанням, яке робить відомим (свідомим), знаним зміст реальності, що набуває предметно-мовної форми знання” [9, с. 567]. У філософському словнику М. О. Булатова термін “свідомість” охарактеризовано як “співвідношення суб’єкта і об’єкта, спрямованість першого на другий, внаслідок чого свідомість завжди є “свідомістю про” – про що-небудь або кого-небудь”. У цьому випадку мова йде про інтенціональність свідомості [1, с. 436–437].

Проблематика взаємодії індивідів у системі “свідомий викладач – свідомий суб’єкт навчання” потребує розгляду терміна “свідомість” у психологічній парадигмі. У Психологічній енциклопедії автор-упорядник О. М. Степанов розглядає свідомість як “найвищий рівень психічного відображення навколишньої дійсності, що розвинувся у людини як суспільної істоти в процесі оволодіння мовою і спільної діяльності з іншими людьми [6, с. 316].

Для нас важливим аспектом є вивчення психологічної структури свідомості індивіда. Дослідники виділяють у ній низку важливих характеристик. Розглянемо ці складові детальніше:

знання (людська свідомість охоплює сукупність знань про навколишній світ), а отже, найважливіші пізнавальні процеси (відчуття, сприймання, пам’ять, уяву і мислення);

здатність людини чітко розрізняти суб’єкт і об’єкт (спрямованість людини на самопізнання);

здатність людини формувати цілі діяльності;

включення свідомості до певних відносин.

Як бачимо, з психологічної точки зору свідомість – це особливий, найвищий рівень організації психічного життя суб'єкта. Важливою функцією свідомості є мисленнева побудова дій та передбачення їх наслідків, контроль і управління поведінкою особистості.

Отже, проаналізувавши значення терміна “свідомість” з точки зору філософії та психології, можна стверджувати, що основою для формування і функціонування характеристик свідомості є мова.

Мова є не тільки засобом спілкування, але й вираженням певної культури. На тісний зв'язок мови із дійсністю, суспільством звертали увагу ще в античні часи (згадаймо погляди Платона, Арістотеля). Мова і культура як діалектична єдність тісно взаємозв'язані із проблемою розуміння.

Заслуговує на увагу думка української вченої М. Л. Смульсон, яка, досліджуючи особливості мови і мовлення в структурі інтелекту, дійшла висновку про те, що значення слова – це єдність не тільки мислення і мовлення, а й єдність узагальнення і спілкування, комунікації і мислення [7, с. 16].

Як відомо, об'єктивна дійсність у мові відображається опосередковано, тобто через мислення. У свідомості утворюється певний “образ” або “модель” того чи іншого фрагмента (об'єкта) дійсності, що є синтезом двох начал – онтологічного (тобто буттєвого) і логічного (тобто такого, що відповідає законам мислення). Саме цей “образ” потребує відповідного мовного оформлення. Важливим також є те, що мова – це не тільки засіб спілкування, але й вираження певної культури. Розбіжності в культурі можуть бути настільки глибинними, що може здаватися, що мова йде про різні світи.

Антропологічна модель розуміння в концептуально-теоретичному значенні цього терміна пов'язана не з тільки з об'єктами навколишньої дійсності, а й з предметами багатомірової культури, що їх створила людина в певному соціальному просторі. З точки зору герменевтики, розуміння пов'язане із мовною комунікацією. Текст зазвичай фіксує структуру розуміння, він є засобом для розуміння та його практичним вираженням. Мовленнєве повідомлення будується з орієнтацією на розуміння.

Текст та його розуміння – це дві сторони одного й того ж логіко-лінгвістичного процесу декодування смислу, що в кінцевому рахунку залежить від особистісного фактору, від здатності людини визначати сенс (на основі індивідуального смислового контексту із урахуванням взаємодії всіх складових складного комплексу пізнавальних процесів). Цілісний смисл тексту можна осягнути, зрозуміти лише з урахуванням всіх смислів, які виникають при взаємодії між текстом і контекстом (контекстом прийнято називати ті екстралінгвістичні відношення, які роблять текст усвідомленим).

Варто також звернути увагу на погляди щодо природи розуміння тексту української вченої Н. В. Чепелевої, яка підкреслює, що розуміння тексту – це процес засвоєння та породження смислів, основними характеристиками якого є відтворення смислу (концепту) вихідного повідомлення та синтез нового смислу [12, с. 90].

Отже, вкрай важливим для майбутнього фахівця є свідоме ставлення до вивчення іноземної мови як засобу професійного спілкування.

У цьому контексті важливо також згадати про проблему мислення іноземною мовою. Багато вітчизняних і зарубіжних вчених досліджували аспекти, що пов'язані із проблематикою мислення іноземною мовою. Це насамперед такі представники психології та методики навчання іноземної мови, як Б. В. Беляєв, П. Гальперін, О. О. Леонтьєв, Л. В. Щерба та ін., які звертали увагу на необхідність свідомого вивчення іноземної мови, заперечуючи при цьому імітаційний, механічний спосіб вивчення іноземної мови. Вони неодноразово підкреслювали, що імітаційне, пасивно-механічне засвоєння іншомовно-мовленнєвого матеріалу (побудоване на механічному запам'ятовуванні зразків), не сприяє розвитку іншомовного мислення, бо людина дуже швидко мову забуває.

За рахунок усвідомленого ставлення суб'єктів навчання до вивчення іноземної мови, її системного опанування та подальшої мовленнєвої практики, навпаки, підкреслюють вчені, можна формувати тривалі аналітико-синтетичні та причинно-наслідкові зв'язки, що сприяють розвитку іншомовного мислення та зв'язного мовлення, забезпечуючи міцне й тривале володіння мовою. Це обумовлено тим, що властивістю людської психіки є прагнення до смислу. Крім того, як зазначають психологи,

пошук порядку та закономірностей є загальною характеристикою мисленневих процесів людини, саме він є однією з передумов її адаптації до змінного світу.

Слід також зазначити, що міцність запам'ятовування усвідомленого матеріалу є значно вищою, ніж того, який людина не усвідомлює. Усвідомлення сприйняття мовних засобів, як і усвідомлення граматичних явищ та зв'язків, є обов'язковою умовою якісного та ефективного оволодіння іноземною мовою. Практика свідчить, що без опори на граматику вивчення іноземної мови буде більш тривалим та менш ефективним. Відомий лінгвіст А. Саше стверджує, що справжня психологія мови не можлива без методичної розробки системи граматики. На жаль, сьогодні деякі науковці заперечують необхідність вивчення граматичного матеріалу. Такі методики не можна вважати психологічно витриманими, вони не можуть дати якісних результатів, адже вивчення граматичних явищ є основою формування здатності індивіда оперувати мовними засобами в природньому комунікативному процесі. Саме системне вивчення граматики є засобом, а не метою навчання та дає можливість суб'єкту навчання мислити іноземною мовою, тобто успішно здійснювати комунікацію іноземною мовою.

Слід також зазначити, що не можна розвинути здатність індивіда будувати структурно правильні речення іноземною мовою без опанування певних граматичних правил щодо, наприклад, правильного порядку слів англійського речення або системи артиклів німецької мови. Вкрай важливою є обізнаність людини, яка вивчає іноземну мову, щодо змісту лексичних значень слів, тобто змісту слова, що відображає та закріплює в свідомості уявлення про певний предмет, якість, процес, явище тощо. Тут варто згадати про те, що лексичне значення слова є продуктом мисленневої діяльності людини. Воно пов'язане із редукацією інформації людською свідомістю, з такими видами мисленневих процесів, як порівняння, класифікація, узагальнення. Формування лексичного значення слова відіграє у цьому зв'язку найважливішу роль у пізнавальній діяльності людини [5, с. 261].

Важливо звернути увагу й на те, що вивчення мовних парадигм потрібно здійснювати в контексті ефективної мовленневої практики. Саме

належно організована мовна практика і є визначальним чинником успіху в опануванні іноземної мови. Завданням викладача є чітка організація належного педагогічного спілкування, під час якого всі без винятку граматичні правила потрібно пояснити таким чином, щоб їх зрозуміли та усвідомили суб'єкти навчання. Для цього слід виконати достатню кількість вправ, необхідних для свідомого засвоєння необхідних граматичних або лексико-граматичних одиниць. Тільки в такому разі певне правило потрапляє у підсвідомість та його майбутній фахівець зможе автоматично відтворити у відповідний момент іншомовного мовлення.

Слід завжди зважати на основну психологічну закономірність оволодіння мовленнєвими навиками – навик виробляються швидше, міцніше утримуються та легше відновлюються у тому разі, якщо іншомовні дії, що багато разів повторюються, людина спочатку усвідомлює, а потім повторює. Саме такий підхід дає можливість свідомо опанувати мовну систему, навчитися вільно використовувати її у всіх видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, читанні, говорінні та письмі). Це є якраз свідченням здатності фахівця висловлювати свої думки засобами іноземної мови. Це мислення іноземною мовою необхідно вважати метою навчання іноземної мови та показником ступеня її оволодіння (Б. В. Беляєв).

Використовуючи усвідомлений підхід до навчання іноземної мови, необхідно зважати на те, що людина сприймає світ не тільки завдяки здатності мислити, але й завдяки здатності відчувати. Під час пізнання навколишнього світу ми відчуваємо певні емоції або, як їх ще називають, інтелектуальні почуття. Такі почуття виконують своєрідну функцію пізнання, тобто інтелектуальну функцію. Чуття мови – це певна сума знань про мову, що є результатом узагальнення мовних явищ. Саме ця сума знань регулює правильність (коректність) або неправильність (некоректність) іншомовного мовлення.

Чуття мови доцільно розглядати як емоційне переживання (всі сенсорні подразники мають емоційне значення). Таке емоційне переживання може бути пов'язане із почуттям задоволення або незадоволення, звичкою або незвичкою до іншомовного висловлювання. Фізіологічною основою чуття мови, на думку російської дослідниці Л. Цветкової, є динамічні стереотипи, системи мовленнєвих асоціацій, що об'єднані

у функціональний комплекс. Їх характерною рисою є автоматизованість [11].

Завданням викладача у цьому контексті є ефективний розвиток іншомовної мовленнєво-розумової діяльності суб'єктів навчання. Саме під час цієї діяльності індивід має можливість оперувати як ментальними операційними правилами, так і засобами мови, що вимагає від нього використання свого мовного та когнітивного досвіду (знань) як необхідної умови комунікації (спілкування). При цьому в основі комунікативного акту є певний образ та його мовне оформлення як відображення понятійно-системних зв'язків, прийнятих у певній мові. Завданням викладача є розвиток здатності індивіда висловлювати думки в іншомовному коді, тобто правильно сприймати інформацію та висловлювати думки системними засобами іноземної мови.

Особливого значення набуває під час навчання іноземної мови урахування викладачем структури акту засвоєння іншомовної інформації з метою отримання нових знань у системі вже набутих знань суб'єктами навчання, а саме:

1) сприйняття іншомовної інформації (процес обробки мовленнєвого сигналу) [5, с. 86]; 2) розуміння (мисленнєвий процес, спрямований на з'ясування істотних ознак, властивостей і зв'язків предметів та явищ дійсності; здатність людини розуміти значення і зміст чогось; мета роботи над певним матеріалом; результат активної роботи людини над чимось; 3) осмислення (осмислення в акті мовленнєвого сприймання є розумінням); 4) закріплення в мовленні (запам'ятовування навчального матеріалу, що розпочинається з його сприймання і осмислення та залежить від його кількості та якості й емоційного стану членів навчальної групи; при закріпленні навчального матеріалу варто звертати увагу на роль емоційної, образної, словесно-логічної, довготривалої, довільної та смислової пам'яті); 5) успішне використання на практиці (здатність виконувати іншомовну мовленнєву діяльність, тобто мовленнєвий акт, цілеспрямовану мовленнєву дію відповідно до принципів і правил іншомовної мовленнєвої поведінки, що прийнята в певному суспільстві).

Отже, ми бачимо, що завершальним етапом процесу засвоєння знань, умінь і навичок є їх безпосереднє застосування майбутніми фахів-

цями на практиці. Це перехід від абстрактного до конкретного, бо іншомовні знання людина не може засвоїти поза діями. За рахунок діяльного підходу до процесу учіння знання не протиставляються умінням та навичкам як певним діям з певними властивостями, а стають їх складовою частиною.

Для закріплення іншомовних навичок велике значення має відповідна система вправ. Систему вправ потрібно будувати відповідно до загальних закономірностей навчання іноземної мови, з урахуванням необхідності дотримання усвідомленого підходу. Саме при виконанні вправ швидше досягається автоматизація мовленнєвих навичок. Усвідомлений, а не механічний характер навчання іноземної мови у такому випадку буде забезпечувати міцність мовленнєвих навичок. Це означає, що під час формування та розвитку навичок аудіювання, говоріння, читання та письма необхідно використовувати правила та пояснення, що допомагатиме суб'єктам навчання осмислювати мовні засоби, які вони використовують в іншомовному мовленні. Методичні прийоми, види вправ, форми та режими роботи потрібно співвідносити із структурою й формуванням відповідних психологічних механізмів, завжди комплексних і багаторівневих.

Особливу увагу також слід звертати на емоційний стан суб'єктів навчання. Саме від емоційного стану багато в чому залежить розуміння або нерозуміння навчального матеріалу тими, хто вивчає мову, а це, в свою чергу, впливає на успішність їх пізнавальної активності. При достатньому рівні розуміння іншомовного мовлення виникають позитивні емоції, значно активізуються когнітивні процеси. Як наслідок, суб'єкт навчання отримує задоволення. У ситуації нерозуміння в індивіда виникають негативні емоції, невпевненість та тривожність. Саме тому надзвичайно важливим є для викладача створення всіх сприятливих умов, за яких члени навчальної групи почуватимуть себе комфортно. Іншомовна інформація повинна бути доступною (відповідно до рівня групи), логічно пов'язаною із попереднім навчальним матеріалом. У свою чергу це дасть можливість суб'єктам навчання виділяти конкретне та загальне, аналізувати та синтезувати окремі частини цієї інформації. Позитивна інформація міцно фіксуватиметься у їх пам'яті завдяки смисловим зв'язкам,

що об'єднуватимуть іншомовний матеріал у широке смислове ціле. Саме тому надзвичайно важливо пропонувати членам навчальної групи відповідну систему вправ на усвідомлення та закріплення, а всю навчальну іншомовну діяльність необхідно організовувати таким чином, щоб мовний матеріал майбутні фахівці запам'ятовували довільно, безпосередньо в процесі роботи над цим матеріалом. Діапазон вправ може бути досить різноманітним: від мовних, лексико-граматичних, домовленневих (так званих підготовчих) вправ, мовленневих вправ до професійно-спрямованих розгорнутих діалогів, монологів, повідомлень, доповідей, полілогів, а також участі членів навчальної групи в конференціях з різноманітним порядком денним (з певної навчальної теми), презентаціях проектів та ін.

Для надання процесу навчання іноземної мови характеру завершеності важливо створювати психологічні та методичні умови моделювання професійно-спрямованих проблемних ситуацій. При розробці системи логічно послідовних професійно-спрямованих проблемних ситуацій (завдань) слід передбачити планомірне наростання труднощів, урахувати індивідуальні особливості та можливості всіх без винятку членів навчальної групи, а також психологічні закономірності їх іншомовної діяльності у конкретній ситуації навчання. Використання елементів проблемного навчання професійного іншомовного спілкування буде успішним, якщо викладач буде враховувати такі фактори, як: 1) кінцева мета навчання; 2) початковий рівень знань, умінь і навичок суб'єктів навчання; 3) особливості засвоєння найбільш своєрідних елементів іноземної мови; 4) співвідношення між рідною і досліджуваною мовами.

Використання проблемних ситуацій дозволяє формувати окремі психологічні операції і їхні комплекси через взаємодію різних видів мовленневої діяльності. Важливо навчити кожного окремого суб'єкта навчання вмінню визначати комунікативне завдання (чого я хочу домогтися), усвідомлювати своє мовлення, робити його довільним й уміти адекватно підбирати мовленнєві та мовні засоби для досягнення поставлених цілей.

Окрім того, розвиваючи у майбутніх фахівців свідоме ставлення до вивчення іноземної мови для професійного спілкування, необхідно провести певну підготовчу роботу й орієнтувати їх на ті труднощі, що

можуть виникнути при вивченні іноземної мови, указати шляхи їх подолання. Викладач повинен урахувати, що психологічні труднощі, які виникають при вивченні мови, пов'язані із численними психологічними бар'єрами, джерелом яких переважно є негативні емоції та психічні стани, зокрема невпевненість у собі, сором'язливість, побоювання сказати “щось не так”, страх говорити у присутності інших, комплекс меншовартості, “мовний бар'єр”, усвідомлення вузькості свого світогляду тощо.

Для оптимального розвитку навчальної ситуації та подолання зазначених психологічних бар'єрів викладачеві іноземної мови слід врахувати індивідуальні та вікові особливості суб'єктів навчання, особливості вияву у них психічних процесів та загальні характеристики навчальної групи ВНЗ. Важливим у діяльності викладача при цьому має бути забезпечення конструктивної взаємодії з суб'єктами навчання, створення необхідних комунікацій як із групою, так і з окремими суб'єктами навчання, здійснення безпосереднього керівництва групою та індивідуальним спілкуванням.

Загалом методичну систему навчання іноземної мови з використання усвідомленого підходу можна визначити як ієрархію методичних прийомів і вправ, спрямованих як на розширення у суб'єктів навчання знань про мову, так і на активне засвоєння ними нового мовного матеріалу шляхом свідомого його засвоєння на всіх етапах навчання. Обов'язковим є урахування того, що для забезпечення соціального контексту навчальної діяльності, а також соціального контексту навчальних завдань, тобто зв'язку цих завдань з реальними життєвими проблемами, важливо розробити логічно завершену систему вправ, що охоплює значну кількість репродуктивних і тренувальних вправ та поєднує елементи проблемного навчання. Побудова навчальної діяльності на основі усвідомленого підходу сприятиме ефективному навчанню професійного іншомовного спілкування майбутніх фахівців.

Висновки. Отже, свідомість є найвищим рівнем регуляції діяльності на основі цінностей, прийнятих людиною. Саме тому вкрай важливим є забезпечення усвідомленого ставлення майбутнього фахівця до процесу навчання, що визначає його активну пізнавальну діяльність, максимальну творчу активність та самостійність.

Сьогодні процес навчання іноземної мови для професійного спілкування потрібно будувати таким чином, щоб сприяти свідомій активній взаємодії як самого викладача, так і суб'єкта навчання. З метою ефективного навчання професійного іншомовного спілкування викладач повинен не тільки знати досконало іноземну мову, особистості кожного окремого індивіда в навчальній групі, групи загалом, але й специфіку засвоєння мовних знань.

Завданням викладача є свідоме ставлення до формування сучасної мовної особистості майбутнього фахівця, забезпечення ефективної взаємодії в системі "свідомий викладач – свідомий суб'єкт навчання". Зміст, форми, технологія навчання професійного іншомовного спілкування повинні ґрунтуватися на цих засадах. Психологічна компетентність (поряд із фаховою (спеціальною) та методичною) та постійна праця над собою визначатиме успішність навчання професійного іншомовного спілкування майбутніх фахівців у системі "свідомий викладач та свідомий суб'єкт навчання", що ґрунтується на засадах ефективної педагогічної взаємодії як окремого індивіда навчальної групи, так і групи загалом.

Урахування викладачем всіх особливостей системного та усвідомленого підходу до вивчення іноземної мови дасть можливість успішно досягти мети навчання іноземної мови – формування іншомовної комунікативної компетентності (сукупність знань, умінь і навиків у всіх видах мовленнєвої діяльності).

На жаль, обсяг статті не дозволяє автору розкрити всі особливості проблематики забезпечення усвідомленого ставлення суб'єктів навчання до вивчення іноземної мови як засобу професійного спілкування. Шляхами подальших досліджень проблеми є вивчення ролі та місця свідомості суб'єкта навчання із урахуванням специфіки мислення, уваги, пам'яті при вивченні іноземної мови в умовах вищого навчального закладу.

Список використаної літератури

1. Булатов М. О. Філософський словник / М. О. Булатов. – К. : Стило, 2009. – 575 с.
2. Величковский Б. М. Современная когнитивная психология / Б. М. Величковский. – М. : МГУ, 1982. – 336 с.

3. Каменська І. Б. Навчання іншомовної професійної взаємодії у лінгводидактичній комунікативно-когнітивній парадигмі [Електронний ресурс] / І. Б. Каменська. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/NiO/2009_10/metodika/Kamenska.htm
4. Камянова Т. Г. Успешный английский. Системный подход к изучению иностранного языка / Т. Г. Камянова. – М. : ООО “Дом славянской книги”, 2008. – 512 с.
5. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд., дополненное. – М. : Большая Российская Энциклопедия, 2002 – 709 с.
6. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О. М. Степанов. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с. – (Енциклопедія ерудита).
7. Смутьсон М. Л. Мова і мовлення в структурі інтелекту / М. Л. Смутьсон // Актуальні проблеми психології. Том 2. Психологічна герменевтика / за ред. Н. В. Чепелевої. – К., 2002. – Вип. 2. – С. 14–23.
8. Сушко З. М. Комунікативно-когнітивний підхід до викладання іноземної мови професійного спрямування у вищому навчальному закладі [Електронний ресурс] / З. М. Сушко, Ж. М. Бобир. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/3_SND_2010/Philologia/57384.doc.htm
9. Філософський енциклопедичний словник/ гол. ред. В. І. Шинкарук. – К. : Абрис, 2002. – 744 с.
10. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция : Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.
11. Цветкова Л. С. Аграмматизм при афазии / Л. С. Цветкова, Ж. М. Глозман. – М. : МГУ, 1978. – 151 с.
12. Чепелева Н. В. Технології читання / Н. В. Чепелева. – К. : ГЛАВНИК, 2004. – 95 с. – (Психол. інструментарій).
13. Ярош Т. Комунікативно-когнітивний підхід до викладання іноземної мови професійного спрямування у вищому навчальному закладі [Електронний ресурс] / Т. Ярош, Т. Савчук. – Режим доступу : <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/990>
14. Bygate Martin. Speaking. Language Teaching : A Scheme for Teacher Education. Editors C. N. Candlin and H. G. Widdowson. Oxford University Press. Oxford, 2000. – 125 p.
15. Goodman Roger B. and Lewin David. New Ways to Creator Word Power, the USA, Dell Publishing Co., Inc., July, 1963. – 192 p.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2014.

Волобуева Е. Ф. Обеспечение сознательного отношения будущих специалистов к изучению иностранного языка как средству профессионального общения

Статья посвящена изучению проблемы места и роли сознания будущих специалистов при овладении иностранного языка для профессионального общения. Проанализированы особенности взаимодействия индивидов в системе “сознательный преподаватель – сознательный субъект обучения”. Раскрыты пути обеспечения сознательного отношения будущих специалистов к изучению иностранного языка.

Ключевые слова: *сознательное отношение, будущий специалист, изучение иностранного языка, профессиональное общение.*

Volobueva O. F. Providing of Conscious Attitude of Future Specialists towards Foreign Language Learning as the Means of Professional Communication

The article deals with the studying of place and role of consciousness of future specialists while mastering foreign language for professional communication. The problems of individuals interaction in the system “conscious teacher – conscious subject of learning” have been considered.

While investigating the problem of providing conscious attitude of future specialists towards foreign language learning as the means of professional communication the meaning of the term “conscious” as the subject of many sciences particularly philosophy, logic, psychology, ethnography, linguistics, psycholinguistics, neurophysiology and others has been studied in the philosophical and psychological paradigms.

Taking into consideration the fact that conscious is the highest level of activity relation on the grounds of the particular values of the concrete study group member it is absolutely important to provide conscious attitude of future specialist towards the very teaching process which determines his/her effective cognitive activity, maximum creative activity and independence. That is why the process of foreign language teaching for professional communication is to be organized in such a way in order to promote conscious active interaction between both the teacher and the subject of the teaching process. Teacher has not only to be competent to teach foreign language but has to be good at group

dynamics and specific peculiarities of gaining language knowledge by the particular future specialist in the context of using teaching psycho-pedagogical technology based on the choice of optimum teaching method under the conditions of proper socio-psychological provision of study group leadership and creation of professionally aimed problem-solving situations on the basis of socio-psychological determinants of group influence.

The usage of such situations gives the opportunity to form some psychological operations and their complexes through the interaction of various kinds of speech activities. It is important to teach every individual subject of teaching (group member) to determine the communicative task (what I want to achieve), realize the own speech, make it fluent and be able to select speech and language means in order to reach the planned aims.

The ways of providing of conscious attitude of future specialists towards foreign language learning as the means of professional communication on the grounds of simultaneous development of all four kinds of foreign speech activities namely listening, speaking, reading and writing have been revealed. All these mentioned kinds of speech activities are the essentials of foreign language communicative competence, i.e. the ability to communicate in foreign language frequently while carry out professional duties.

Keywords: *conscious attitude, future specialist, foreign language learning, professional communication.*